

L'expropiació del Castell d'Alaquàs : el procés oficial i les negociacions secretes

El Castell de Alaquàs va obrir les seues portes el dia 28 de febrer de 2003 com a dotació pública, propietat de l'Ajuntament i, per tant, dels veïns i veïnes d'Alaquàs. Eixa jornada històrica en què el monument es va omplir de cultura, música i dansa, culminava un procés intens de quatre anys de batalla administrativa, estratègia jurídica, accions polítiques i negociacions secretes. L'expropiació del Castell era, a més a més, la conseqüència natural d'un procés encetat feia quasi un segle, quan veïns i autoritats locals hagueren de defensar-lo cada vegada que estava en perill, i continuat amb l'arribada de la democràcia per l'Ajuntament i el col·lectiu *Quaderns d'Investigació*, cadascú des del seu àmbit institucional i civil, respectivament.

L'expropiació del Castell va ser fruit d'una estratègia ben planificada des del govern local, alguns alts funcionaris i experts externs, entre 1999 i 2003, que tingué tres vessants: la negociació amb la família Lassala per a l'adquisició, l'expedient sancionador per tancar l'activitat de banquets de bodes al monument i la redacció del Pla Especial de Protecció i Reforma Interior (PEPRI) que va fixar les bases per a la intervenció urbanística. Aquestes tres ferramentes prepararen el terreny per executar l'expropiació. I una vegada superat eixe procés, entraren en lloc altres estratègies: la defensa jurídica i la negociació política.

UNA ASPIRACIÓ DE LA DEMOCRÀCIA

La imatge del Castell tancat al poble i amb llargues temporades on ni tan sols es complia el dia de visita setmanal que imposa la llei, lluny d'aïllar-lo de la ciutadania, va convertir-lo en un referent d'identitat per als veïns –diversos col·lectius l'utilitzàvem com a logotip o símbol- i en una assignatura pendent per a la institució local. Des de la primera legislatura democràtica, el Castell va estar en l'ordre del dia de la gestió amb diverses iniciatives de major o

menor calat. El primer alcalde de l'actual etapa democràtica, Albert Taberner, i la seua regidora de Cultura, Carme Mateu, van impulsar la reedició del llibre de José M. Manuel Cortina, *El Palacio señorial de Alacuás*, de 1922; i van instar a recuperar les preceptives visites setmanals. Al mateix temps, el grup d'*Amics del Castell* entre els quals es trobaven Ramon Portalés, Paco Pons, Joan Vila, Enric Juan, Elvira Garcia, Just Besó, Quico Moret, Ximo Llorens i Vicent Garcia organitzaren la celebració del 400 aniversari de la construcció de l'edifici en la data que es considerava que corresponia, encara que els estudis arqueològics posteriors han demostrat que el monument és anterior.

En l'etapa del socialista Francisco Tàrrega en l'alcaldia, començaren a realitzar-se activitats culturals en el monument, a base de pactes ocasionals amb la propietat, segons confirmen els tècnics de Cultura de l'època, que consideren que estava més basat en la bona voluntat del vigilant, Ramón Martínez, i les relacions personals, que en l'existència d'un acord general. En 2003, Francisco Tàrrega va explicar que fins i tot en la seua època va plantejar al conseller de Cultura, Ciprià Ciscar, la possibilitat de comprar-lo, cosa que va confirmar l'alt dirigent socialista picanyer, tot i que en aquell moment era "inassolible" perquè s'estaven construint les institucions democràtiques.

Probablement l'etapa amb més activitat del Castell va ser la dels primers anys en l'alcaldia d'Adrià Hernández, donat que diverses Expo-Còmic es van organitzar al claustre així com la mostra del concurs nacional de còmic. També es va arribar a un pacte amb la propietat per celebrar bodes civils, activitat que es va veure paralitzada de sobte en 1996 de forma unilateral pels Lassala. En la segona legislatura d'Adrià Hernández, les relacions es van tensar. L'activitat de bodes i banquetes impedia pactar un calendari d'actes culturals anual i el consistori planificava les activitats amb el temor que en l'últim moment haguera de suspendre-les i traslladar-les a altres llocs per la contractació d'un banquet.

El col·lectiu social que més vinculació ha tingut amb el Castell és, sense dubte, *Quaderns d'Investigació*. Des del primer moment, la publicació d'estudis sobre el Castell i sobre els seus primers propietaris van donar conèixer documents sobre el paper que la gent del poble havia tingut en la construcció de l'edifici; la presentació cada any del "llibre del poble" s'ha fet al monument i, a més, els seus primers membres: Enric Juan, director de la publicació, Josep Soriano, José Esteve, Francesc Barberà, J. Baltasar Fort i Juan Alabau van esgrimir –i amb els anys popularitzar– l'expressió de la "propietat

sentimental del Castell” per part del poble. *Quaderns* és l’entitat que més consciència social ha creat sobre la necessitat de recuperar aquest emblemàtic monument. L’associació no va dubtar en presentar els seus treballs anuals al carrer, a la porta de l’edifici, quan el consistori va tancar l’activitat de serveis de restauració (com s’explicarà més tard) i, com a reacció, els propietaris no van autoritzar més activitats culturals ni visites setmanals.

LES NEGOCIACIONS AMB LA PROPIETAT

L’adquisició del Castell d’Alaquàs va ser una de les prioritats que es va marcar el nou govern local socialista eixit de les urnes el 13 de juny de 1999, liderat per Jorge Alarte Gorbe, qui va delegar les responsabilitats d’Urbanisme en l’edil Vicent Forment (Bloc) i les de Cultura en la regidora Elvira Garcia (aleshores independent i des de 2009 alcaldessa pel PSPV-PSOE), dues persones claus també en el procés. La primera referència pública sobre les seues intencions la va fer el propi alcalde en el sopar anual de l’*Institut d’Estudis Comarcals* (IDECO), celebrat al saló *Sulya* d’Alaquàs el 31 de març de 2000. Aquella nit en el seu discurs, Alarte va explicar que havia encetat contactes amb la família propietària, els Lassala, “per tal d’aconseguir un vell somni dels veïns i les veïnes: recuperar-lo per als ciutadans”, en referència al Castell. I va afegir que es comprometia a fer “tants treballs com siguen necessaris”; per la qual cosa va demanar la complicitat d’aquells que “treballaven en l’àmbit científic i cultural” en la “responsabilitat, amb la resta de la comarca, de vetllar per la conservació del monument, que era un dels més importants de la Comunitat Valenciana”.

En aquell moment el Castell estava tancat al públic i a penes es feien dues o tres activitats culturals a l’any, com l’exposició de les festes majors i la presentació de *Quaderns d’Investigació*. A més, el monument acollia una activitat de banquets per a bodes i celebracions que duia a terme una empresa vinculada a la família Lassala i que no tenia llicència municipal ni tampoc permís de la Generalitat Valenciana.

Jorge Alarte inicià una sèrie de negociacions secretes amb la família Lassala que es van desenvolupar entre la tardor de 1999 i la primavera de 2002. En la primera fase d’aproximació, les reunions es feien amb Luis Lassala González, legatari del monument. En total l’alcalde, acompanyat per alts funcionaris municipals (l’interventor i l’advocat) o en alguna ocasió per membres del seu equip com Vicent Forment i Elvira Garcia, va celebrar cinc reunions

amb Luis Lassala, algunes al seu despatx del centre de València i altres al seu apartament privat que tenia al propi monument, el que hui és la Sala la Torre.

La proposta inicial que l'Ajuntament d'Alaquàs va fer a la família es va plasmar en un senzill document de dues fulles que no consta en cap expedient municipal però que varen conservar-lo els principals actors d'aquells moviments i ha estat possible consultar-lo per a aquest treball. Es plantejava adquirir el Castell –les condicions es negociarien en el futur- amb una «*Propuesta complementaria*» –el títol del document- que constava de tres punts. El primer era una moció plenària per la qual se reconeixeria amb el màxim rang institucional i social la tasca que havia realitzat Isabel González Gómez –mare de Luis Lassala i qui havia comprat el Castell a un propietari anterior durant la postguerra- «*en la conservación, recuperación y mejora del Castillo de Alaquàs*». En el segon punt, el consistori se comprometia a fer una inclusió en l'escriptura de compravenda i en la posterior inscripció registral sobre «*la obligación del Ayuntamiento de conservar, preservar y recuperar el Castillo y que los usos siempre públicos del mismo serán exclusivamente los previstos en las normas urbanísticas: culturales, educativos i sociales*».

A més, el consistori proposava crear una fundació amb el nom d'Isabel González «*con el objetivo de perpetuar en la historia el reconocimiento y la labor desarrollada*» per ella i per la seua família, «*en pro del patrimonio histórico y cultural de Alaquàs*». La fundació havia d'estar copresidida per l'alcalde d'Alaquàs i per Luis Lassala González o qui ell designara, i posteriorment pels seus descendents. Els objectius eren promoure la conservació del patrimoni cultural i històric valencià i espanyol. L'entitat hauria de tindre la seu al Castell i disposaria d'una dotació inicial de 1,5 milions de pessetes, que aportaria exclusivament l'Ajuntament. A més, el consistori se comprometia a fer aportacions anuals permanents per contribuir al seu funcionament i la família Lassala quedava «*expresamente liberada de ninguna carga económica derivada del funcionamiento de la fundación*». Aquesta entitat junt al consistori convocarien anualment uns premis amb el nom d'Isabel González per reconèixer iniciatives públiques o privades de conservació i recuperació de patrimoni històric i cultural espanyol, les despeses dels quals també estarien a càrrec de l'Ajuntament.

Les negociacions tingueren una segona fase en la qual els contactes es van produir entre la institució local i la única filla de Luis Lassala, Caridad Lassala Gómez Trènor. Hi hagueren reunions també amb tots els nebots

de Luis Lassala –una d’elles en el propi despatx d’alcaldia-, entre els que estava l’arquitecte Vicente Lassala Bou, donat que eren beneficiaris del legat que regulava l’herència del Castell i havien de rebre diners de la possible venda. I la negociació final ja en 2002 va tornar a ser amb Caridad Lassala.

La proposta del consistori estava basada en el propi legat testamentari d’Isabel González Gómez del 14 d’agost de 1975, del qual ja va donar compte *Quaderns d’Investigació* en 2010, en un article de Tomàs Roselló, i per tant no reproduïrem més enllà de certs aclariments. En aquell document, Isabel González, que tenia tres fills (Bernardo, Luis i María Isabel) llegava el Castell a Luis per a garantir «*la ordenada administración*» i advertia que «*no produce ni es susceptible de producir más que gastos y cargas*». Si moria havia de passar als germans o als nets. El legat implicava l’obligació de promoure obres de conservació encara que posteriorment Luis Lassala tindria el dret de reintegrar-se totes les despeses, descomptant ajudes i subvencions, així com un 10% del líquid de les operacions, com a premi per la tasca d’administrar-lo. El legatari podia vendre el monument i recuperar les despeses i la resta havia de repartir-se en tres parts entre els germans (o els descendents). Per a la venda, Isabel González proposava que «*se pida el parecer de todos los hijos y nietos*». També suggeria constituir una fundació o patronat per a la seua conservació, o be adjudicar-lo a les entitats que es comprometeren a preservar-lo, amb o sense contraprestació econòmica per a la família. Per últim, confiava en que es complira la seua voluntat respecte al manteniment del Castell.

La principal reticència de la família en les negociacions amb el consistori era econòmica. La primera oferta que va fer l’Ajuntament era de 200 milions de les antigues pessetes (1,2 milions d’euros), que seria pràcticament el posterior preu d’expropiació. Però els Lassala demanaren inicialment 1.600 milions de pessetes (nou milions d’euros). En les diverses reunions anaren formulant altres ofertes. El consistori pujà la seua fins als 500 milions de pessetes (tres milions d’euros) i la família va plantar-se en 1.100 milions de pessetes (6,6 milions). Unes setmanes abans d’aprovar el Ple d’Alaquàs l’expropiació, l’advocat de l’Ajuntament, Paco Gil, va rebre l’encàrrec de l’alcalde de reunir-se amb Caridad Lassala i fer la última oferta per la compra del Castell: 600 milions de pessetes (3,6 milions d’euros), que també va ser rebutjada.

EL TANCAMENT DE L'ACTIVITAT DE BODES

La segona estratègia paral·lela que va posar en marxa l'Ajuntament va ser la del tancament de l'activitat de serveis de restauració per a bodes i altres cerimònies que es desenvolupava al Castell. Aquests banquets es remunraven a l'any 1996 i van provocar les queixes formals de molts veïns del voltant del monument per les molèsties que causaven –sorolls fins a altes hores de la matinada, aparcament irregular indiscriminat de vehicles i altres–, que arribaren a signar un escrit i el presentaren al consistori, i també queixes de l'església de l'Assumpció perquè la finestra del Castell que donava al cor no estava insonoritzada i el soroll de les bodes molestava al culte en el temple.

Per eixe motiu, en 1997, l'Ajuntament d'Alaquàs va obrir un expedient i va instar a empresa *El Alto Valencia SL* a que en 15 dies demanara la llicència d'activitat, a més d'ordenar-li retirar de la via pública un grup electrògen. El consistori arribà a dictar una ordre de tancament en desembre d'eixe any per no acatar la firma els requeriments, però no es va executar.

En febrer de 1998, *El Alto Valencia SL* va presentar una petició de llicència i va abonar una autoliquidació de 153.000 pessetes (919,55 euros). El regidor d'Urbanisme de l'època, Manuel Sánchez Campalló, de l'equip de l'alcalde socialista Adrià Hernández, va cursar la petició i va elevar consultes als serveis tècnics municipals, a Sanitat i a la Direcció General d'Interior de la Generalitat Valenciana per tal que emeteren informes.

Des de la inspecció veterinària de la zona (competent en aquesta matèria) es va estimar que les instal·lacions reunien les condicions mínimes, donat que es va considerar que l'activitat era un «*comedor colectivo sin cocina*». Amb tot, des de l'àrea d'Urbanisme es detectaren al voltant de 30 aspectes que l'empresa no havia justificat –capacitat, elements de seguretat i altres– o que eren incorrectes. Rere la resposta de l'empresa, el consistori va fer un segon document en el que assenyalava 13 irregularitats per corregir.

En maig de 1998, la petició de llicència va estar a exposició pública i el rector titular de l'església de l'Assumpció va presentar una al·legació indicant que «*a través de la ventana que da al coro parroquial se escucha la música y el ruido del generador de la luz que colocan, ahora en una torre del edificio, después de que los vecinos protestaran de que lo tuvieran en la calle,*

para adquirir la potencia energética que requiere, ya que cuenta el edificio con una instalación adecuada». En l'al·legació s'afegia: «Seguimos los vecinos escuchando ese ruido hasta que terminan (alrededor de las cinco de la mañana) y durante los oficios que la parroquia realiza en el templo (...) no sólo en el momento de las bodas sino también durante todo el día cuando están preparando».

La tramitació de l'expedient es va suspendre més d'un any, fins a setembre de 1999, amb el nou govern de Jorge Alarte. El regidor d'Urbanisme Vicent Forment encarregà un informe tècnic que va posar de manifest, entre altres coses, que l'activitat continuava sense llicència i «*ello da lugar a que, en cualquier momento, en virtud del artículo 18 de la Llei de la Generalitat Valenciana de 3/89, se pueda decretar el cierre*». Aquest informe va suposar la posada en marxa de tota la maquinària administrativa amb l'objectiu d'acabar amb l'activitat de les bodes, amb el convenciment del govern local que tallant als propietaris aquesta font d'ingressos, seria més factible que acceptaren una negociació sobre la venda del Castell.

En octubre de 1999, la pròpia Direcció General d'Interior insistia en les 30 irregularitats detectades inicialment en un document que signà el director general, Jorge Lamparero Lázaro, la qual cosa provocà un nou requeriment de l'Ajuntament a l'empresa, en el qual se donà un termini de tres mesos per a esmenar els problemes.

De forma paral·lela, la Direcció General de Patrimoni incoà en desembre de 1999 l'expedient per delimitar un entorn de protecció del Castell, en base a la legislació (i que analitzem al següent apartat), que va servir al consistori per dictar una suspensió general de llicències d'activitat de tot tipus en la zona. I el 19 de gener de 2000, l'Ajuntament va remetre a Patrimoni la informació sobre la sol·licitud demanada per *El Alto Valencia SL* per a que indicara com s'havia d'actuar dins del context de la suspensió de llicències.

El 19 d'abril de 2000, passats els tres mesos i «*no habiéndose producido ninguna actuación por parte del interesado*», l'edil Vicent Forment signà un document que decretava la caducitat de l'expedient i ordenà paralitzar l'activitat de serveis d'alimentació restauració sense llicència, en un termini màxim de 15 dies. El decret suposà tota una batalla judicial –la primera amb una part de la propietat del Castell– que va durar fins a setembre de 2000, però que ja no va impedir la suspensió dels banquets.

Així, el 24 de maig de 2000, els representants jurídics de *El Alto Valencia SL* interposaren un recurs contenciós administratiu al jutjat número 8 de València contra el decret que els ordenava paraitzar l'activitat. En el recurs demanaren una mesura cautelar provisional per suspendre el decret fins a que no hi haguera sentència. El jutge acceptà inicialment la mesura provisional i paraitzà el decret municipal però, rere les al·legacions del consistori, va alçar la suspensió l'1 de juny de 1999. L'empresa va fer un últim intent davant del Tribunal Superior de Justícia Valenciana, que desestimaria el recurs el 8 de setembre de 2000.

Amb l'acte de l'1 de juny, el consistori va executar la paraització dels banquets. El secretari de l'Ajuntament va informar per escrit a l'empresa que «*de no proceder en el plazo de 15 días a paraitzar la referida actividad, se procederá a su ejecución forzosa por este Ayuntamiento, procediéndose por los agentes de la Policía Local al precintado de las instalaciones*». De forma paral·lela, el govern local es va veure obligat a fer un comunicat públic per informar a les moltíssimes parelles que tenien contractades les seues bodes al Castell en els propers mesos i que telefonaven constantment al consistori per demanar explicacions.

Sorprenentment, el 19 de juny, la Direcció General de Patrimoni va autoritzar l'activitat de serveis de restauració, acollint-se a un projecte presentat en 1998 per l'arquitecte Vicente Lassala Bou –nebot del propietari del Castell-, amb diversos condicionants com l'obligatorietat de demanar permís si es feien obres de condicionament, la necessària compatibilitat amb els dies de visita que establia la llei i el deure de la propietat de redactar un pla director del monument. La comunicació a l'Ajuntament la signava el cap del servei de Patrimoni, Ricardo Sicluna, que seguia les indicacions de la directora general de Patrimoni, Consuelo Císcar Casabán. Lògicament el consistori hagué d'informar que l'expedient havia caducat i que l'activitat s'havia paraitzat. Finalment el jutjat del contenciós administratiu número 8 de València emetria sentència el 22 de febrer de 2001 que desestimava el recurs de *El Alto Valencia SL* contra la paraització, recolzant les accions del consistori.

EL PLA DE PROTECCIÓDEL CASTELL

Encetada la negociació personal i també la persecució de l'activitat sense llicència de les bodes, l'Ajuntament d'Alaquàs utilitza, a més a més, les armes que preveu la legislació urbanística per protegir el Castell i preparar el terreny

de cara a una possible expropiació: El Pla Especial de Protecció i Reforma Interior (PEPRI) del centre històric.

En tardor de 1999, en compliment de la Llei 4/98 del Patrimoni Cultural Valencià, el consistori va començar els treballs de redacció del PEPRI –un pla-nejament obligatori donat que el Castell tenia la més alta protecció com a Bé d'Interés Cultural (BIC) amb catalogació de monument- i va delimitar un entorn de protecció. La primera mesura va ser comunicar a Patrimoni la delimitació, de forma que aquesta direcció general va incoar l'expedient corresponent el dia 1 de desembre de 1999. El procés comportà la suspensió de tot tipus de llicències d'activitat.

Els treballs van ser encomanats a l'arquitecte Vicent Garcia Martínez, redactor del Pla General d'Ordenació Urbana d'Alaquàs de 1990, urbanista reconegut i expert en patrimoni, i responsable de les principals infraestructures de serveis públics que s'havien fet al poble en la última dècada. La memòria justificativa del PEPRI catalogava el Castell com el primer «*monumento de la comarca per la seua singularidad, espezifidad e imagen propia*» i també deia que el pla pretenia posar fre a la pèrdua d'autenticitat del centre històric i la «*sustitución castiza inapropiada*». Sobre el Castell, el PEPRI establia un canvi de domini, de privat –con estava al PGOU de 1999- a públic, i un ús genèric proposat educatiu i cultural metropolità amb programació d'activitats «*con poder de convocatoria como mínimo metropolitano*». En concret, l'apartat segon del capítol cinquè recollia que el Castell passava a ser un «*equipamiento educativo-cultural de dominio público*», i determinava el «*sistema de expropiación*» per a adquirir-lo. El canvi de domini s'argumentava en la necessitat de «*garantizar la conservación de los valores artísticos, históricos y culturales del monumento mediante la adjudicación de un uso adecuado a su condición*».

El Ple de l'Ajuntament va aprovar el PEPRI el 26 d'abril de 2001, després "d'un intens procés de participació social" en el qual feren aportacions nombroses associacions del poble i particulars, segons recollia la declaració institucional de l'alcalde. I la Comissió Territorial d'Urbanisme (CTU) de la Generalitat Valenciana el va aprovar el 21 de desembre de 2001.

La reacció dels propietaris del monument no es va fer esperar. El 26 de maig de 2002, Luis Lassala González presentava un recurs d'alçada davant de la Conselleria d'Obres Públiques i Urbanisme en el qual rebutjava el canvi de

domini de privat a públic per considerar-lo una «*expropiación forzosa o un expolio*». El propietari veia «*indignante*» la modificació i opinava que l'estat de conservació era «*espléndido, (...) fruto de los continuos esfuerzos e inversiones económicas*» de la seua família. Lassala al·legava que el Castell no estava «*en peligro de destrucción*» i qualificava de «*falso y tendencioso*» que el consistori haguera argumentat el canvi amb el deteriorament del monument. També considerava que no estava justificat el canvi d'ús. El recurs demanava revocar els acords del Ple i de la CTU. Va ser rebutjat per la conselleria. Posteriorment Luis Lassala presentà un recurs contenciós administratiu davant del Tribunal Superior de Justícia valencià que acabaria retirant en tardor de 2004 quan el Castell ja estava expropiat i ocupat pel consistori.

L'EXPROPIACIÓ I L'OCUPACIÓ

En març de 2002, l'alcalde d'Alaquàs, Jorge Alarte, va fer pública la seua intenció de tirar endavant l'expropiació del Castell si els propietaris no acceptaven en un termini breu la última oferta econòmica que tenien damunt la taula. Alarte va informar al poble de les seues intencions en una entrevista que va publicar la revista municipal *La Gasetta d'Alaquàs*: "S'arribe o no a un acord, tenim una decisió clara i és que estem disposats a utilitzar els mitjans legals i, si és necessari, l'expropiació... Convertir el Castell en una dotació cultural pública és la nostra responsabilitat, és una pàgina pendent d'escriure des del segle XVI", va dir.

Uns dies després d'aquesta comunicació oficial, es va fer públic un manifest que van signar quaranta associacions del poble, promogut per un grup de ciutadans entre els que estava el primer alcalde de l'actual democràcia, Albert Taberner. Entitats tan diverses com el CD Alaquàs, Amas de Casa Tyrius, el Centre Excursionista, les associacions de veïns o els Jubilats i Pensionistes donaren el seu suport. El text recordava que el Castell va ser construït al segle XVI i mantingut amb els tributs dels veïns del poble que pagaven al senyor feudal i, per tant, instaven a l'alcalde a utilitzar «*todos los medios legales que tiene*» per a adquirir el monument, sent preferible «*la via del diálogo*» amb els propietaris. Els líders socials demanaven també que es feren gestions per tal que el Govern i la Generalitat Valenciana participaren.

A principis de juny de 2002, el govern local inicià l'expedient d'expropiació forçosa, la qual cosa va ser qualificada com a «*atraco a mano armada*» per Luis Lassala, en declaracions als mitjans de comunicació. La proposta era el resul-

tat d'una inspecció municipal pels alts funcionaris del consistori i l'arquitecte Vicent Garcia, que va assenyalar la realització d'obres a l'interior del monument sense llicència municipal ni autorització de Patrimoni, que havien causat danys a elements patrimonials de valor, com la substitució del paviment de la galeria de la primera planta, que datava del segle XVI, per altre actual.

El 13 de juny, la proposta es va traslladar al Ple, on va tindre el recolçament dels 11 edils del govern local, el vot en contra del regidor d'Unió Valenciana, Joan Puig, i set abstencions del grup municipal Popular. No assistiren a la sessió l'edil del PP Antonio Monzó i el regidor d'Esquerra Unida, Mariano Valcayo, que també formava part del govern. Puig va considerar que l'operació era un «*descalabro económico monumental*» mentre que el portaveu del PP, Miguel Tatay, va opinar que eren compatibles els usos privats i culturals, i va manifestar que l'expropiació era una "arbitrarietat" i "el resultat de no haver sigut capaços de negociar amb la propietat". També va manifestar Tatay la seua preocupació per com s'anava a pagar el preu, què passaria si hi havia recurs, com se restauraria després i qui pagaria el manteniment. Per la seua banda, la moció d'alcaldia que impulsava l'acord, a més de reconèixer els valors del Castell i la necessitat d'escometre actuacions per preservar-lo, destacava que, per la seua ubicació, tenia un «*valor excepcional para cumplir un papel importante como proyecto de futuro que dé a conocer Alaquàs fuera de nuestro pueblo. Es hora de disponer de un espacio cultural en condiciones que nos permita aspirar a ocupar un lugar destacado en el panorama cultural del conjunto de la Comunidad Valenciana*», afegia el text. A la mateixa sessió es va acordar encomanar el pla director del Castell a l'arquitecte Vicent Garcia Martínez.

El dia 24 de juny, Luis Lassala presentava al·legacions en les que negava el mal estat de conservació del monument i considerava que no estava justificada l'expropiació forçosa. Aquesta impugnació va ser rebutjada pel ple del 27 de juliol i es va donar al propietari 20 dies per a que posara preu del monument. A més, els propietaris interposaren un recurs contenciós contra l'acord del Ple del 13 de juny davant del TSJ valencià, que també retirarien en tardor de 2004.

La resposta de la família Lassala va vindre també en forma d'informe urbanístic el 14 d'agost de 2002, en el qual es valorava el Castell en 9.139.605,90 euros -1.895.279,24 era el valor del sol, 6.809.107,40 corresponia a la construcció, i 435.219,33 al premi d'afecció-. El document tècnic estava elaborat

per l'arquitecte Vicente Lassala Bou. Davant d'aquesta elevada proposta, l'alcalde Jorge Alarte va emetre un dur comunicat oficial esgrimint que l'expropiació estava avalada per la Generalitat Valenciana per protegir el Castell «*de actuaciones meramente lucrativas, ejercidas incluso de manera ilegal y clandestina*». A més, l'arquitecte contractat per l'Ajuntament, Vicent García Martínez, va elaborar un contrainforme que fixava el preu del monument en 1,3 milions d'euros. I eixa és la xifra inicial que aprovà el Ple, el 5 de setembre de 2002, i que es va pagar en un principi.

De forma paral·lela, el consistori, en els últims dies de juliol va remetre a la direcció general d'Administració Territorial de la Conselleria d'Administracions Públiques la sol·licitud per a procedir a la urgent ocupació per a evitar que el procés se demorara fins a que se resolgueren els recursos que s'havien interposat per part de la propietat. Com que passaren les setmanes sense resposta, els contactes a nivell tècnic van fer intuir al govern local que el permís s'obtidria per silenci administratiu. Però el 23 d'octubre de 2002, a tres dies per a finalitzar el termini, el director general José Ramón Pascual Monzó va signar una resolució per la qual ampliava el termini. Des dels serveis jurídics del consistori es va considerar que la decisió era contrària a dret i, per tant, amb una motivació obstructionista del procés.

En eixe moment, l'alcalde Jorge Alarte va pendre la decisió d'utilitzar la negociació política per tractar de desbloquejar el tema i anà directament al màxim dirigent del Consell, el president de la Generalitat Valenciana, José Luis Olivas. Tots els contactes que es van realitzar en les següents setmanes van ser sota el més absolut secret per les dues parts, que fins i tot ocultaren als seus equips i als seus partits que aquestes negociacions s'estaven duent a terme. El contacte es va iniciar amb una carta d'Alarte dirigida a Olivas el 28 d'octubre de 2002 en la qual se denunciava «*la actuación cuanto menos calificable de extraña e irregular*» de la Direcció General que havia tingut com a conseqüència «*una resolución contraria a derecho, que responde a una maniobra torticera e irresponsable, contraria al interés general por parte del director general de Administración Territorial, que ha intentado sin fundamento legal alguno, ni motivación y de manera injusta (...) que no reparara la previsión legal de silencio administrativo y frustrar la solicitud de urgente ocupación*». L'alcalde afegia que «*tenía la más plena confianza institucional en la Generalitat Valenciana y en que dicha actuación será corregida*».

La carta es va enviar pels tràmits ordinaris al Palau de la Generalitat. A l'endemà Alarte va telefonar al president i va parlar amb la seua cap de gabinet, Pilar Garcia Argüelles, a qui li va explicar el problema i li va remetre per fax la carta. L'alcalde va demanar una reunió per abordar cara a cara el conflicte i ella es va comprometre a consultar-lo amb el President. A continuació, Jorge Alarte va enviar també a ella una carta –aquesta no consta en l'expedient municipal-, on li agraià *«la rapidez y diligencia con la que nos está atendiendo»*, a més de mostrar-li la seua *«más sincera disposición al diálogo y a la colaboración, desde mi más sincera lealtad institucional»*. L'alcalde interpretava que Olivas, que havia visitat Alaquàs en diverses ocasions, *«entenderá la trascendencia social e histórica que para los vecinos y vecinas de Alaquàs tiene el Castell-Palau de nuestro pueblo, símbolo indiscutible de nuestro patrimonio y de nuestra realidad colectiva, No me gustaría terminar sin manifestarle mi convicción de que en ningún caso el Molt Honorable President defraudará a los vecinos de Alaquàs y que dejará constancia de su especial aportación y de su compromiso en el proceso histórico de recuperación del Castell-Palau para el conjuento de la ciudadanía, sin duda una página pendiente en nuestra historia»*, concloua.

A partir d'eixe moment, es van celebrar una sèrie de reunions en el més absolut secret, que coordinava Garcia Argüelles, per indicació de José Luis Olivas. La primera va ser d'ella amb l'alcalde d'Alaquàs on li va comunicar que el president havia contactat amb el conseller d'Administracions Públiques, Carlos González Cepeda per a que els dos trobaren la fórmula per desbloquejar el tema. El dia 11 de novembre de 2002, González Cepeda va rebre a Jorge Alarte em la Conselleria i li confirmà que havia revisat tot l'expedient comprovant que l'actuació municipal era correcta des del punt de vista legal. Per això, li va confessar que la previsió era aprovar la urgent ocupació al Ple del Consell del 19 de novembre. Amb tot, Pilar Garcia Argüelles va posar una sèrie de condicions a l'alcalde: silenci absolut sobre el que s'estava negociant, que no podia transcendir ni als equips de cadascú, per tractar d'evitar pressions a les dues parts, especialment al president de la Generalitat per part de la família Lassala o del Partit Popular; i també que seria el Consell qui realitzaria l'anunci oficial i públic de la decisió, i no l'alcalde ni l'Ajuntament. Aquestes indicacions van fer que Alarte confessara al seu equip que la urgent ocupació estava perduda i, fins i tot, va encomanar als serveis jurídics que començaren a treballar en un recurs contenciós administratiu contra la Direcció General.

El dia 12 de novembre de 2002, Jorge Alarte va remetre una segona carta a Olivas per informar-lo de com avançaven els contactes amb Cepeda i uns dies abans de la reunió del Consell, el mandatari local va fer coincidir les agendes en un acte públic per tindre l'oportunitat de comprovar si tot seguia segons els plans. Un breu intercanvi de paraules en forma de salutació van convèncer a l'alcalde que anava a complir la seua paraula.

Tal i com estava secretament acordat, el Ple del Consell va aprovar la urgent ocupació del Castell el 19 de novembre de 2002, el que va ser una sorpresa per a la majoria, entre ells els propietaris. En l'acord es posa de manifest que les causes eren «*el estado de conservación del monumento, su deterioro, con daño a los valores históricos y artísticos del mismo, así como la urgencia de reubicar el centro permanente de adultos Enric Valor*». L'escola d'adults estava instal·lada en un edifici sense finestres i sense eixides de seguretat, malgrat contar amb 500 alumnes.

José Luis Olivas ha explicat enguany que coneixia "l'estima" que el poble d'Alaquàs tenia pel Castell, per les diverses visites que havia fet per participar en actes del centre de Castella La Manxa i que, des del primer moment, va ser conscient que les "fortes inversions" que necessitava l'edifici sols podrien fer-se si era de titularitat pública.

Dies després d'aquest acord autonòmic, la família Lassala va interposar un recurs contenciós administratiu davant del TSJ valencià en el qual demanava la suspensió de l'acord del Consell. Argumentava «*la falta de prueba sobre la existencia de perjuicios irreparables o de difícil reparación y en la existencia de un perjuicio a los intereses generales*».

Una vegada aprovada pel Consell, el consistori feu els preparatius per ocupar el monument el dia 30 de desembre de 2002 i va citar a la propietat. Luis Lassala va argumentar el seu greu estat de salut –moriria mesos després– per demanar un ajornament en un escrit amb data 27 de desembre, que va ser desestimat pel Consistori, instant-lo a que delegara en altra persona, com la seua filla Caridad Lassala Gómez Trénor. El 30 de desembre, l'alcalde va acudir al Castell acompanyat pel secretari, l'interventor i l'advocat per tal de procedir a l'ocupació i pagar el preu estimat. La porta del Castell estava tancada i ningú va respondre. En l'acta es manifesta que els diners (1,3 milions) es van dipositar en la Tresoreria Municipal i que es va establir una segona data, la del 3 de gener.

L'ocupació es va dur a terme finalment eixe dia. Per part de la propietat van assistir Caridad Lassala, l'advocat José Javier Delás González, i els familiars Vicente Lassala Bou, Fernando Alfaro Lassala i Isabel Alfaro Lassala. Per part de l'Ajuntament estigueren l'alcalde, Jorge Alarte; el secretari, José E. Llavata Gascón; l'advocat municipal, Francisco Gil Siurana; l'interventor, Alfredo Ortega Bonilla, i la regidora de Cultura, Elvira Garcia, a més del notari de la població, Rafael Fabra Aparici. L'acta reflexa que s'ocupava un immoble de 1.500 metres quadrats de superfície. Caridad Lassala va rebre un taló nominatiu per 1,3 milions d'euros i va manifestar la seua «*disconformidad*» pel preu. També va explicar que les sales del Castell albergaven nombrosos elements personals i obres d'art dels quals va entregar un inventari. Va demanar, a més a més, que es mantingueren al monument fins al 20 de febrer, quan una empresa especialitzada faria el trasllat. Per eixe motiu, l'accés al Castell va quedar precintat i el monument va quedar custodiat per la Policia Local eixos dies. Lassala va donar a l'alcalde les claus de l'edifici, exceptuant les de diverses dependències privades. Des del consistori se lis va advertir que no podrien retirar elements que pertanyien a l'edifici com el paviment alçat i dipositat en part en una de les sales. Les dues parts van acordar que la persona encarregada de la vigilància del monument durant els últims anys, Ramón López Martínez, tindria també una clau de l'entrada principal fins el dia 20 de febrer.

Malgrat el procés va seguir el seu curs, la família Lassala no va desaprofitar eixes setmanes entre l'acord del Consell i l'ocupació per buscar mecanismes al seu favor. D'entrada, dins del recurs contenciós administratiu contra l'acord del Consell, va demanar una mesura provisional de suspensió de l'acord, donat que argumentava que l'edifici no estava en perill. El Consistori hagué de contraargumentar i finalment el dia 13 de gener de 2003, el TSJ es va pronunciar i no va acceptar la mesura cautelar proposada, encara al recurs global que la sentència vindria quasi quatre anys després. El segon intent va ser davant del Defensor del Poble. En la queixa s'apel·lava al dret constitucional de la propietat privada i també a que l'acord del Consell s'havia pres en contra del dictamen de la Direcció General de Patrimoni, a més que existia un recurs davant del TSJ. Rere les pertinents al·legacions de les parts, el Defensor del Poble acabà arxivant el cas en agost de 2003.

Sobre l'expropiació i l'ocupació, el Tribunal Superior de Justícia acabaria pronunciant-se en 2007 en el recurs de la propietat contra l'acord del Consell, per considerar que no estava justificat el procediment urgent i, donant, per tant,

la raó a la família. Per a tal pronunciament, el TSJ es va emparar en un informe de la Direcció General de Patrimoni de 2002 que deia que part de les obres realitzades per la família tingueren resultats *«no siempre plenamente satisfactorios o que no responden a las actuaciones solicitadas»* però *«en lo fundamental no se aprecian problemas que hagan temer por su solidez i se estima que el estado actual no supone grave deterioro o pérdida»*. Respecte a la necessitat d'ubicar l'escola d'adults de manera urgent, la sentència va remarcar que uns quants anys després encara no s'havia produït el trasllat, donat que l'edifici estava en obres. I finalment, sobre les actuacions de rehabilitació, el TSJ va considerar que *«podían haberse realizado previa tramitación de la expropiación por el procedimiento ordinario»*. La família Lassala va qualificar en aquell moment *«el ignominioso desahucio de la noche a la mañana»* que havien perpetrat el Consistori i la Generalitat Valenciana. Amb tot, la sentència no estimava cap retroactivitat.

EL PREU DEL CASTELL

Durant el procés de negociacions entre la família Lassala i el Consistori, les dues parts havien posat damunt de la taula diversos preus per al Castell. No obstant, la primera oferta oficial la feu la propietat mitjançant un informe tècnic setmanes després d'aprovar-se l'expropiació, com ja hem comentat en un apartat anterior (el seu informe urbanístic del 14 d'agost de 2002 valorava el Castell en 9.139.605, 90 euros). La contraproposta municipal va ser taxar l'edifici en 1,3 milions i pagar el preu el dia de l'ocupació.

Per la falta d'acord, l'Ajuntament d'Alaquàs va remetre el cas, com en qualsevol procés urbanístic semblant, al Jurat Provincial d'Expropiacions en novembre de 2002. Però el 23 de març de 2004, Caridad Lassala Gómez Trénor va presentar un escrit demanant que aquesta instància judicial s'inhibira a l'hora de determinar el preu just, a favor de la comissió especial d'experts que preveu la Llei d'Expropiació Forçosa. Al capítol tercer, relatiu a béns de valor artístic, històric i arqueològic, l'article 78 diu: *«El justo precio de los bienes se determinará mediante tasación pericial por una Comisión compuesta por tres académicos designados, uno por la mesa del Instituto de España, otro por el Ministerio de Educación Nacional y el tercero por el propietario del bien afectado»*. El primer acadèmic al qual la llei fa referència ha de presidir aquesta comissió.

Després d'al·legar la propietat i el Consistori, el Jurat Provincial d'Expropiacions es va declarar «*incompetente*» per a fixar el preu just el 17 de juny de 2004. El 20 de juliol de 2004, la Direcció General de Patrimoni instà per escrit al consistori a constituir l'esmentada Comissió Especial de Valoració. A més, li va advertir que corresponia designar al representant del Ministeri d'Educació Nacional a la Direcció General de Patrimoni. La família Lassala va recórrer per demanar que fora directament la Conselleria de Cultura la que tramitara el procediment i constituïra la comissió, i no l'Ajuntament. Els recursos administratius i les al·legacions van ser diversos i finalment el tema acabà en el gabinet jurídic de la Presidència de la Generalitat.

En abril de 2005, el director general del Patrimoni Cultural Valencià, Manuel Muñoz, va establir que corresponia al Consistori constituir la comissió però que era la seua àrea la que designaria a l'acadèmic que en la llei corresponia a l'Estat. Novament el tema acabà en els tribunals encara que aquesta vegada va ser l'Ajuntament qui interposà un recurs contenciós administratiu, segons acord plenari de 16 de maig de 2005, contra la resolució, en el que esgrimia que era a la institució local a qui corresponia designar al tercer expert. L'Ajuntament d'Alaquàs va guanyar.

La comissió d'acadèmics es va reunir finalment el 18 de juliol de 2005 al castell d'Alaquàs. Va estar presidida per Antonio Bonet Correa, en representació de l'Institut d'Espanya i de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Ferran. Com a representant de l'Ajuntament actuà Francisco Taberner Pastor, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i president en eixe moment del Col·legi Oficial d'Arquitectes de la Comunitat Valenciana. La família Lassala va designar a Rafael Manzano Martos, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Ferran. L'informe que van emetre assenyala que el Castell «*posee en su planta noble salones cubiertos con hermosos artesonados protorenacentistas en los que aún afloran reminiscencias medievales* i, a més, *posee buenos pavimentos cerámicos con azulejos de Manises de los siglos XV al XVIII en sus salones, aunque se han perdido en la galería superior*». La valoració es va fer «*dado el valor histórico artístico del conjunto, considerando el precio del suelo y su repercusión en los metros de construcción del edificio, sumado el coste de las edificaciones y de sus elementos singulares, aplicando su depreciación en función del coste de reparación necesario para su restauración, teniendo en cuenta su afección con-*

templada por la ley, comparando los valores de mercado con otras transacciones recientes de edificios histórico artísticos en el entorno de Valencia». La decisió es va adoptar per unanimitat, tal i com reflexa l'acta i el preu es va fixar en 3'1 milions d'euros, dels que hi havia que descomptar la part que el Consistori ja havia pagat en 2003.

Encara que oficialment la decisió va ser unànime, durant les hores que va durar la reunió es va produir un intens debat en el que se contraposaven opinions dels experts. Així, front al criteri de Francisco Taberner d'assignar un preu raonable aplicant el "sentit comú" perquè "el valor artístic és impossible d'avaluar i l'edifici requeria una elevada inversió", l'acadèmic designat per la família Lassala demanava un preu molt superior i esgrimia un informe que probablement era el mateix que la família havia presentat en 2002 per defensar la seua oferta. El president de la comissió, Antonio Bonet, recolzà el posicionament de Taberner i finalment el propi Rafael Manzano acceptà sumar-se per a que l'acta –a penes un document de dues fulles sense fonamentació econòmica- reflectira la unanimitat. La decisió va ser vital anys més tard.

I és que si els experts havien valorat el Castell en 3,1 milions d'euros, una xifra que més que duplicava la que el Consistori havia pagat en 2002 però més baixa que l'oferta que l'alcalde havia traslladat a la família en la primavera de 2002, abans d'aprovar l'expropiació, quan encara tractava de negociar una compravenda pactada. Per eixe motiu, Caridad Lassala Gómez Trènor va anar de nou al jutjat. Però el Jutjat del Contenciós Administratiu número 6 de València va desestimar el recurs en maig de 2008 i va confirmar el preu de 3'1 milions, en una interessant sentència que criticava, no obstant, la valoració que havien fet els acadèmics. *«Debe calificarse como excesivamente lacónico y carente de la deseada explicación pormenorizada de los criterios aplicados»*, va considerar el jutjat sobre la valoració. La família reclamava en eixe procés 8,9 milions i considerava que ni la composició de la comissió era correcta ni la institució que l'havia acollit era la que corresponia. Però el jutjat va estimar que no va presentar una *«prueba pericial contradictoria que evidenciara errores graves en aquella valoración»*. A més, la sentència va assenyalar que l'acadèmic designat per la família Lassala havia aprovat el preu, quan el seu vot no era necessari. Per la qual cosa, la comissió i les seues conclusions es van considerar ajustades a dret. L'antiga propietat no va presentar cap recurs i el tema del preu es va tancar per a sempre.

EL FUTUR DEL CASTELL

Una vegada el Castell va ser propietat municipal, el repte principal era reobrir-lo, dotar-lo de contingut i rehabilitar-lo amb un pla director. La nit del 28 de febrer de 2003 els ciutadans van pendre possessió i eixa mateixa primavera es desenvolupà una potent activitat cultural, que va incloure el concert d'un violí Stradivari, oferit per l'Ajuntament de Cremona, ciutat italiana agermanada amb Alaquàs. Durant uns anys, figures rellevants del pop, del flamenc o d'altres estils van actuar al pati enfront d'una audiència que pagava preus populars.

Posteriorment, les obres de rehabilitació van mantindre'l tancat entre 2005 i 2007, un procés minuciós a càrrec d'un grup d'experts multidisciplinar que coordinà l'arquitecte Vicent Garcia i que mereix un treball a banda a *Quaderns d'Investigació*. Les cinc campanyes de prospeccions arqueològiques van permetre conèixer molt de la nostra història i de la del monument. Les obres van costar vora 10 milions d'euros, i van estar finançades en un 50% pel Govern d'Espanya, la institució que sense fissures ha estat al costat de l'Ajuntament en tot el procés, des de 1999, independentment del color polític que haja tingut. La col·laboració econòmica de la Generalitat Valenciana pràcticament no ha existit, malgrat tindre les competències en matèria de patrimoni, i el seu recolzament ha estat irregular en tot el procés.

El Castell es va reobrir en març de 2007 amb una exposició pictòrica de gran nivell que incloïa un Caravaggio de la col·lecció de l'Ajuntament de Cremona. I també la reobertura va ser el moment en que l'escola d'adults va començar les classes en una ubicació digna i privilegiada. Els seus alumnes són hui els principals usuaris del Castell, tal i com el consistori va projectar en 2003.

Amb l'arribada de la crisi econòmica, la programació cultural del monument està pràcticament en mans de les associacions del poble –els ciutadans, que son els seus propietaris-, que programen mostres, actuacions, teatre i monòlegs, davant l'absència de recursos municipals. Aquest estiu, els seus murs han acollit un festival nacional de teatre impulsat pel grup local Carabau Teatre, mitjançant una activitat de micromecenatge, la primera de gran magnitud que s'organitza al poble. El Castell és hui un element viu amb multitud de possibilitats de futur per a tots.

